

۱۳۲۸ پژوهشگاه بین‌المللی المصطفی ﷺ

سرشناسه:	عباس زاده، روح الله، ۱۳۶۰ -، گردآورنده
عنوان و نام پدیدآور:	تغییرات اجتماعی از منظر متفکران مسلمان / جمعی از نویسندگان؛ به کوشش روح‌الله عباس زاده.
مشخصات نشر:	قم: مرکز بین‌المللی ترجمه و نشر المصطفی ﷺ، ۱۳۹۶.
مشخصات ظاهری:	۳۲۸ ص.
شابک:	۹۷۸-۶۰۰-۴۲۹-۲۸۴-۹
وضعیت فهرست نویسی:	فیبیا
یادداشت:	کتابنامه.
موضوع:	مجتهدان و علما -- دیدگاه درباره تحولات اجتماعی
موضوع:	Ulama -- Views on social change
موضوع:	تحولات اجتماعی
موضوع:	Social change
شناسه افزودن:	جامعة المصطفی ﷺ العالمية. مرکز بین‌المللی ترجمه و نشر المصطفی ﷺ
شناسه افزودن:	Almustafa International UniversityAlmustafa International Translation and Publication center
رده بندی کنگره:	BP۵۵/۲ع۲ت۷۱۳۹۶
رده بندی دیویی:	۲۹۷/۹۹۶
شماره کتابشناسی ملی:	۴۹۶۶۵۲۸

حق چاپ برای ناشر محفوظ است

تغییرات اجتماعی از منظر متفکران مسلمان

مؤلف: جمعی از نویسندگان

به کوشش: روح‌الله عباس زاده

چاپ اول: ۱۳۹۶ ش / ۱۴۳۹ ق

ناشر: مرکز بین‌المللی ترجمه و نشر المصطفی ﷺ

● چاپ: نازنجستان ● قیمت: ۲۰۰۰۰۰ ریال ● شمارگان: ۳۰۰ نسخه

مراکز پخش

- ایران، قم، خیابان معلم غربی (حجتیه)، نیش کوچه ۱۸
- تلفن: +۹۸ ۲۵ ۳۷۸۳۳۴۱۳۴ / دورنگار: داخلی ۱۰۵ - ۳۷۸۳۳۴۰۹ +۹۸ ۲۵
- ایران، قم، بلوار محمدامین، سه‌راه سالاریه. تلفن: +۹۸ ۲۵ ۳۲۱۳۳۱۰۶
- ایران، قم، ساختمان ناشران، طبقه سوم، پلاک ۳۰۸. تلفن: +۹۸ ۲۵ ۳۷۸۴۲۴۰۲

📞 https://telegram.me/pub_almostafa
🌐 <http://www.buy-pub.miu.ac.ir/>

✉ miup@pub.miu.ac.ir
🌐 pub.miu.ac.ir

باسپاس از دست اندرکارانی که ما را در تولید این اثر یاری رساندند.

- مدیر انتشارات: مرتضی محمدعلی نژاد شانی
- مدیر تولید: جعفر قاسمی ابهری
- ناظر فنی: محمدباقر شکرگی
- ناظر گرافیک: مسعود مهدوی
- ناظر چاپ: نعمت‌الله یزدانی
- صفحه‌آرا: محمد خسرویگی

تغییرات اجتماعی از منظر متفکران مسلمان

جمعی از نویسندگان

به کوشش:
روح‌الله عباس زاده

مرکز بین‌المللی
ترجمه و نشر
المصطفی ﷺ

سخن ناشر

با پیروزی انقلاب شکوهمند اسلامی و در عصر جهانی شدن ارتباطات، پرسش‌ها و چالش‌های نوینی در حوزه علوم انسانی فرا روی اندیشمندان مسلمان قرار گرفت که همه به نوعی برخاسته از مسئولیت دشوار حکومت در این عصر است؛ دورانی که پای‌بندی به دین و سنت در مدیریت همه‌جانبه کشورها بسیار چالش‌برانگیز می‌نماید. از این‌رو مطالعات و پژوهش‌های به‌روز، جامع، منسجم و کاربردی در حوزه دین، بر اساس معیارهای معتبر جهانی و عمق و اصالت اندیشه‌های ناب، بایسته و ضروری است و جلوگیری از انحرافات فکری و تربیتی پژوهندگان حوزه دین، مهم و مورد عنایت تمامی بنیان‌گذاران این شجره طیبه، به‌ویژه معمار بزرگ انقلاب اسلامی، امام خمینی علیه السلام و مقام معظم رهبری (دام ظلّه العالی) می‌باشد.

«جامعه المصطفی علیه السلام العالمیة» برای تحقق این رسالت خطیر و در مسیر نشر معارف ناب محمدی صلی الله علیه و آله و سلم «مرکز بین‌المللی ترجمه و نشر المصطفی علیه السلام» را تأسیس کرده است.

در پایان لازم می‌دانیم تلاش همه عزیزانی را که در نشر این کتاب سهمی داشته‌اند، سپاس گزارده، ارباب فضل و معرفت را به یاری بخوانیم تا ما را از دیدگاه‌های سازنده خویش بهره‌مند سازند.

مرکز بین‌المللی

ترجمه و نشر المصطفی علیه السلام

فهرست

۱۳ مقدمه پژوهشگاه
۱۵ پیش‌گفتار
۱۷ تعریف دگرگونی اجتماعی
۱۷ دگرگونی در ساختار اجتماعی
۱۸ دگرگونی در ساختار و کارکردهای جامعه
۱۹ دگرگونی در روابط اجتماعی
۱۹ دگرگونی در معانی و ارزش‌ها
۱۹ دگرگونی اقتصادی، فرهنگی، تربیتی
۲۰ تمایز بین دگرگونی اجتماعی با تحول اجتماعی
۲۰ تمایز بین دگرگونی اجتماعی با رویداد یا واقعه
۲۱ انقلاب اجتماعی
۲۱ تئوری‌های دگرگونی
۲۲ نظریه‌های تکاملی
۲۲ نظریه‌های ستیز
۲۳ نظریه ساختی - کارکردی
۲۵ نظریه‌های سیستمی
۲۷ نظریه‌های روان‌شناسی اجتماعی
۲۷ پرسش‌های اصلی تغییرات اجتماعی
۲۸ ۱. چیستی تغییر
۲۸ ۲. چگونگی تغییر
۲۹ ۳. آهنگ تغییر

۲۹	۴. شرایط تغییر.....
۲۹	۵. عوامل تغییر.....
۳۳	۶. کارگزاران تغییر.....
۳۵	متفکران اسلامی و تغییرات اجتماعی.....
۴۱	۱. تغییرات اجتماعی از دیدگاه امام خمینی <small>رحمته الله علیه</small>
۴۶	مفهوم تغییر اجتماعی.....
۴۸	چیستی تغییر اجتماعی از منظر امام خمینی.....
۵۰	چگونگی تغییر اجتماعی از منظر امام خمینی.....
۵۰	۱. آهنگ تغییر اجتماعی از منظر امام خمینی.....
۵۱	۲. شرایط تغییر اجتماعی از دیدگاه امام خمینی.....
۵۲	۳. عوامل مؤثر در تغییرات اجتماعی از منظر امام خمینی.....
۵۵	کارگزاران و رهبران تغییرات اجتماعی از منظر امام خمینی.....
۵۶	روش شناسی بنیادین دیدگاه امام خمینی درباره تغییرات اجتماعی.....
۵۷	روش شناسی بنیادین.....
۵۸	مبانی هستی‌شناختی: توحید و تغییر.....
۶۲	مبانی انسان‌شناختی: فطرت انسانی و تغییر اجتماعی.....
۶۴	مبانی معرفت‌شناختی و روش‌شناختی: سه‌گانه وحی، عقل و تجربه.....
۶۴	۱. روش عقلی - عرفانی.....
۶۵	۲. روش وحیانی - نقلی.....
۶۶	۳. روش تجربی - مشاهدتی.....
۶۹	جمع‌بندی.....
۷۵	۲. تغییرات اجتماعی از منظر امام خامنه‌ای (مدظله).....
۷۶	مفهوم تغییر.....
۷۷	رکود.....
۷۷	مفهوم انقلاب.....
۷۸	اصلاحات.....
۷۸	نظریه دگرگونی آیت‌الله خامنه‌ای.....
۸۱	تقدم تغییر معنوی بر تغییرات اجتماعی.....
۸۲	موضوع تغییر.....

.....	آهنگ تغییر	۸۶
.....	جهت تغییرات	۸۸
.....	الگوی تغییرات	۸۹
.....	پیامدهای سیاسی اجتماعی تغییر	۹۴
.....	تغییر و پیشرفت	۹۵
.....	پیشرفت بر اساس ارزش های انقلاب اسلامی	۹۷
.....	عرصه های پیشرفت	۹۹
.....	محتوای اسلامی پیشرفت	۱۰۱
.....	عوامل تغییر	۱۰۲
.....	۱. نقش ایدئولوژی و ایمان الهی در تغییرات و تمدن سازی	۱۰۳
.....	۲. نقش خودباوری و امید در ایجاد تغییرات	۱۰۶
.....	۳. نقش نخبگان در ایجاد تغییرات	۱۰۷
.....	۴. نقش رسانه ها در ایجاد تغییرات و تحولات	۱۱۰
.....	۵. نقش مردم در تغییرات	۱۱۲
.....	انقلاب	۱۱۳
.....	تبادل فرهنگی و تهاجم فرهنگی	۱۱۴
.....	جمع بندی	۱۱۷
.....	۳. تغییرات اجتماعی از منظر شهید آیت الله سید محمدباقر صدر	۱۲۱
.....	نظریه استخلاف	۱۲۲
.....	احساس مسئولیت	۱۲۳
.....	رسالت بزرگ دینی در حل اساسی ترین مسئله اجتماعی	۱۲۶
.....	عناصر درونی انسان و نقش آنها در رفع مشکل	۱۲۷
.....	ابعاد تغییر اجتماعی	۱۲۸
.....	تحول اجتماعی	۱۲۹
.....	نقش دین حق در تحول انسان و جامعه	۱۳۱
.....	توان دین برای تولید انگیزه های ذاتی همسوی مصالح اجتماعی	۱۳۴
.....	توازن مصالح شخصی و اجتماعی	۱۳۵
.....	سنن تاریخی - اجتماعی	۱۳۶
.....	۱. نمونه ای از سنت های الهی مشروط	۱۴۱
.....	۲. منافات نداشتن سنن تاریخی، اجتماعی با اختیار انسان	۱۴۲

- ۱۴۴ مناسبات انسان با طبیعت و انسان ها
- ۱۴۵ نمونه آرمانی از جوامع و نقش آن در رفع مسائل اجتماعی
- ۱۵۲ شرایط استقرار نمونه آرمانی حقیقی
- ۱۵۳ تفاوت مسائل پیش روی انسان امروزی
- ۱۵۴ راه حل مسائل پیش روی آدمی
- ۱۵۵ مبارزه دائم با مترفین
- ۱۵۶ جمع بندی
۴. دگرگونی اجتماعی از نگاه علامه طباطبائی رحمته الله علیه ۱۶۱
- تبیین مفهومی ۱۶۳
- دگرگونی و تکامل اجتماعی ۱۶۳
- تبیین علامه طباطبائی از دگرگونی اجتماعی ۱۶۵
۱. طبیعی بودن اصل دگرگونی ۱۶۵
۲. تکاملی بودن دگرگونی اجتماعی ۱۶۶
۳. شبهه امکان همناوبی دین با دگرگونی اجتماعی ۱۶۹
۴. سنت الهی دگرگونی اجتماعی ۱۷۱
- الف) عاملیت انسان ۱۷۱
- ب) ادراک و شعور عالم ۱۷۳
- نقش دین در دگرگونی اجتماعی ۱۷۷
۱. رابطه رفتار دینی و سنت الهی تغییر اجتماعی ۱۷۹
۲. نقش آرمان ها و ارزش های دینی در دگرگونی ۱۸۳
- الف) نقش دین در تمدن بشری ۱۸۵
- ب) نقش اسلام در شکل گیری تمدن جدید ۱۸۷
- علل دگرگونی قهقرایی تمدن اسلامی ۱۹۴
- اسلام و مقاومت جوامع در برابر تغییرات فرهنگی ۱۹۶
- مسیر دگرگونی آینده تاریخ بشر ۱۹۹
- جمع بندی ۲۰۲
۵. تغییرات اجتماعی در اندیشه شهید مطهری رحمته الله علیه ۲۰۵
- تعریف تکامل اجتماعی ۲۰۷
- فرق تکامل و پیشرفت ۲۰۸

۲۰۸	فرق میان تمام و کمال
۲۰۸	فرق کامل و ناقص
۲۰۹	تغییر اجتماعی
۲۰۹	تحول اجتماعی
۲۰۹	انقلاب
۲۰۹	اصلاح
۲۱۰	چارچوب نظری
۲۱۱	نظریه‌های دگرگونی اجتماعی
۲۱۱	۱. نظریه تکاملی
۲۱۳	۲. نظریه دَوْرانی (چرخشی)
۲۱۵	اسلام دین تحول و حرکت
۲۱۵	۱. اسلام، دین زندگی و عمل
۲۱۶	۲. اسلام دین رشددهنده
۲۱۶	۳. اسلام دین عقل و روح زندگی
۲۱۷	راز ماندگاری و خاتمیت اسلام
۲۱۸	اسلام دین حرکت آفرین
۲۱۹	انواع تکامل
۲۱۹	۱. تکامل طبیعی (زیستی)
۲۱۹	۲. تکامل تاریخی (اجتماعی)
۲۱۹	معیار تکامل اجتماعی
۲۲۳	هدف‌داری جامعه
۲۲۵	نقش انبیا و دین در تکامل تاریخ
۲۲۶	علل رکود و ایستایی عناصر فرهنگی جامعه
۲۲۶	۱. عدم تبادل فرهنگی بین جوامع
۲۲۷	۲. حاکمیت یک سلسله رویه‌های ناپسند و کور
۲۲۷	راز انحطاط و تعالی جامعه‌ها
۲۲۸	عوامل پیش‌برنده تاریخ
۲۳۲	جمع‌بندی
۲۳۵	۶. تغییرات اجتماعی در اندیشه علامه محمدتقی مصباح یزدی
۲۳۶	روش‌شناسی

۲۳۸.....	مفهوم‌شناسی
۲۳۹.....	۱. تغییر اجتماعی
۲۴۰.....	۲. انقلاب اجتماعی
۲۴۱.....	۳. تکامل و انحطاط اجتماعی
۲۴۱.....	موضوع تغییرات اجتماعی
۲۴۲.....	تغییرات اجتماعی در شکل و ریخت جامعه
۲۴۲.....	تغییرات اجتماعی در سطح نهادهای اجتماعی
۲۴۴.....	تغییرات اجتماعی درون نهادی
۲۴۴.....	تغییر در نهاد خانواده
۲۴۶.....	تغییر در نهاد اقتصاد
۲۴۶.....	۱. تغییر در نوع فعالیت اقتصادی
۲۴۶.....	۲. تغییر در نظام اقتصادی
۲۴۶.....	۳. تغییر در رشد و توسعه اقتصادی
۲۴۷.....	تغییر در نهاد آموزش و پرورش
۲۴۷.....	۱. تخصصی‌تر شدن فعالیت آموزش و پرورش
۲۴۷.....	۲. سازمانی شدن آموزش و پرورش
۲۴۸.....	۳. تغییر در جهت‌گیری و تبدیل غایت‌شناختی آموزش و پرورش
۲۴۸.....	تغییر در نهاد حقوق
۲۴۹.....	۱. تغییر در قانون‌گذاری
۲۵۰.....	۲. تغییر در قضا و دادرسی
۲۵۱.....	تغییر در نهاد حکومت
۲۵۱.....	۱. تغییر در شکل و صورت نظام سیاسی
۲۵۱.....	۲. تغییر در حدود وظایف و اختیارات حکومت
۲۵۲.....	۳. تغییرات اجتماعی بین نهادی
۲۵۳.....	تأثیر تغییرات اجتماعی نهاد اقتصاد بر دیگر نهادها
۲۵۳.....	تأثیر تغییرات اجتماعی نهاد آموزش و پرورش بر دیگر نهادها
۲۵۴.....	تأثیر تغییرات اجتماعی نهاد حقوق بر دیگر نهادها
۲۵۴.....	تأثیر تغییرات اجتماعی نهاد حکومت بر نهادهای دیگر
۲۵۶.....	عوامل و کارگزاران تغییرات اجتماعی
۲۵۷.....	عوامل تغییرات ضروری و تصادفی

۲۵۷	۱. رویدادهای طبیعی.....
۲۵۷	الف) جنگ.....
۲۵۷	ب) غایات بالعرض افعال انسانی.....
۲۵۸	ج) تراوش.....
۲۵۹	۲. رشد علم و فناوری.....
۲۵۹	۳. عوامل جمعیتی.....
۲۵۹	تعارض و بی‌سازمانی اجتماعی.....
۲۶۰	عوامل تغییرات ارادی.....
۲۶۰	نارضایتی عمومی از اوضاع و احوال موجود.....
۲۶۱	ارزش‌ها و آرمان‌ها.....
۲۶۲	بزرگان و افراد برجسته.....
۲۶۲	آموزش و پرورش.....
۲۶۴	سرعت و شتاب در تغییرات اجتماعی.....
۲۶۴	خشونت و مسالمت در تغییرات اجتماعی.....
۲۶۶	جهت‌گیری در تغییرات اجتماعی.....
۲۷۱	جمع‌بندی.....
۲۷۵	۷. دگرگونی اجتماعی از نگاه مالک بن نبی (با تأکید بر اندیشه‌های تمدنی وی).....
۲۷۷	جایگاه مالک بن نبی در اندیشه اسلامی معاصر.....
۲۷۷	مسئله بن نبی.....
۲۷۸	عوامل دگرگونی اجتماعی.....
۲۸۰	استعمارپذیری، عامل مسلط انحطاط.....
۲۸۴	نقش دین در دگرگونی‌های اجتماعی.....
۲۹۰	رهیافت: بازگشت به اسلام.....
۲۹۴	آینده جهان اسلام.....
۲۹۵	جمع‌بندی.....
۲۹۹	۸. دگرگونی اجتماعی از دیدگاه محمد عابد الجابری.....
۳۰۱	شرح حال جابری.....
۳۰۳	آثار جابری.....
۳۰۳	افراد مؤثر بر جابری.....

۳۰۵	دگرگونی اجتماعی و عوامل آن
۳۰۶	بومی سازی نظریه مارکس
۳۰۸	تضاد و دگرگونی اجتماعی
۳۱۰	عقل برساخته و دگرگونی اجتماعی
۳۱۴	کارگزاران دگرگونی اجتماعی
۳۱۵	سازوکار تأثیر نخبگان
۳۱۸	روند فرهنگی
۳۱۹	موانع تغییر
۳۲۱	نقدهایی بر نظریه دگرگونی جابری
۳۲۱	۱. اتخاذ رویکرد سکولار
۳۲۲	۲. رابطه طولی نظام های معرفتی
۳۲۳	۳. تفسیر ارزشی از عقل
۳۲۴	۴. بی توجهی به موانع خارجی تغییر
۳۲۴	۵. تحریف نظریه گردش نخبگان
۳۲۵	۶. بی توجهی به تحولات منطقه
۳۲۵	۷. شواهد نقض، جنگ ۳۳ روزه
۳۲۵	جمع بندی

مقدمه پژوهشگاه

تغییرات اجتماعی از مهم‌ترین حوزه‌های نظریه اجتماعی معاصر است که متفکران در دوره‌های مختلف بدان توجه کرده‌اند؛ زیرا در هیچ زمان و مکانی جامعه‌ای وجود ندارد که با تغییر روبه‌رو نباشد؛ لذا شناخت تغییرات، عوامل مؤثر در آن و جهت تغییرات، از موضوعاتی بوده است که کانون توجه اندیشمندان قرار گرفته است. بحث تغییر اجتماعی، بحثی است درباره چستی، چگونگی، آهنگ، شرایط، عوامل و کارگزاران تغییرات اجتماعی. ضرورت بررسی نظریات اندیشمندان مسلمان که در فضای تفکر اسلامی و با توجه به مبانی هستی‌شناختی، معرفت‌شناختی و انسان‌شناختی شکل گرفته است، در مسیر تحقق علوم انسانی اسلامی از اهمیت والایی برخوردار خواهد بود؛ به‌ویژه این‌که در دو سده گذشته، اندیشمندان مسلمان همواره در پی چاره‌جویی برای بازگشت جوامع اسلامی به قله‌های مجد و عظمت و پرچم‌داری تمدن بشری بوده‌اند و در این راستا، راهکارهایی را نیز ارائه کرده‌اند. در این کتاب، تغییرات اجتماعی از منظر امام خمینی رحمته‌الله، امام خامنه‌ای، شهید محمدباقر صدر، علامه محمدحسین طباطبائی، شهید مرتضی مطهری، علامه محمدتقی مصباح یزدی، مالک بن نبی و محمد عابد الجابری بررسی شده است.

پژوهش حاضر به کوشش فاضل گرامی، جناب حجت الاسلام والمسلمین

روح الله عباس زاده و با زحمات اساتید و پژوهشگران ارجمند، حجج اسلام دکتر حسن خیری، دکتر قاسم ابراهیمی پور، دکتر اصغر اسلامی تنها، دکتر صادق گلستانی، مجتبی نامخواه، حمید فاضل قانع، روح الله عباس زاده، دکتر علی باقی نصرآبادی و دکتر سید رکن الدین رشیدی انجام پذیرفته است. در پایان لازم است از زحمات ارزیابان محترم به ویژه جناب حجت الاسلام والمسلمین دکتر حسن یوسف زاده سپاسگزاری کنیم.

پژوهشکده علوم انسانی

پژوهشگاه بین المللی المصطفی ﷺ